



रास्कोट नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय आर.सी.पी. -५, कालिकोट

नगर स्वास्थ्य तथा सरसफाई नीति २०७६

नगर कार्यपालिका वाट स्वीकृत मिति: २०७६।१०।२९

पृष्ठभूमि:

नेपालको संबिधान २०७२ ले नागरिकको मौलिक हकको रूपमा आधारभुत स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्ने र आफ्नो स्वास्थ्य उपचारको सम्बन्धमा जानकारी पाउने व्यवस्था गरेको अवस्थामा नगरपालिका अन्तर्गतका सबै नागरिकलाई स्वास्थ्य सेवामा समतामलुक स्वास्थ्य सेवा पुर्याउने र आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्नु अपरिहार्य रहेको छ। स्वास्थ्य क्षेत्रमा भएका प्रगतिहरूलाई विकासका प्रमुख सूचकहरूको रूपमा लिइन्छ। नगरपालिका भित्र गरिब, दुरदराजका नागरिकहरू अझै पनि आधारभूत स्वास्थ्य सेवा बाट बञ्चित रहेका छन्। गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा मार्फत मानव विकास सुचाङ्कमा सुधार ल्याई नगरपालिकाको समग्र विकासका लागि प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्था गर्न जरुरी देखिएको छ।

नगरपालिकाभित्र नवजात शिशु, तथा मातृ मृत्युलाई वाञ्छित तहसम्म घटाउनु, बढ्दै गएको नसर्ने रोगको प्रकोप नियन्त्रण गर्नु र कुनै पनि बेला हुनसक्ने स्वास्थ्य सम्बन्धी विपद् व्यवस्थापन तत्काल गर्नु, जेष्ठ नागरिक, शारीरिक र मानसिक अपाङ्गता भएका, एकल महिला, खास गरी गरिब, सीमान्तकृत र जोखिममा रहेका समुदायलाई आधारभुत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा सर्वसुलभ र पहुँच योग्य बनाउनु नगर पालिकाको दायित्व भित्र नै पर्दछ।

बदलिदो संघीय संरचनामा सबै स्थानीय तहका हरेक वडामा एक स्वास्थ्य संस्था स्थापना गर्न, जनउत्तरदायी एवं कुशल व्यवस्थापनको माध्यमबाट आवश्यक सबै स्रोत र साधनको अधिकतम परिचालन गरी स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको विकास, विस्तार र सुधार गर्दै विद्यमान तथा नयाँ चुनौतीहरूलाई सही ढङ्गले सम्बोधन गरेर नगरवासीहरूको स्वास्थ्य प्रवर्धन, संरक्षण, सुधार र पुनस्थापन गर्न रास्कोट नगरपालिकाको नगर स्वास्थ्य तथा सरसफाई नीति, २०७६ तयार गरी लागू गरिएको छ।

१. समिक्षा:

१.१ बिगतका प्रयासहरु :

नेपाल सरकार पन्ध्रौ योजना २०७४/७५ देखि २०८० /८१ सम्म समृद्धीका लागी राष्ट्रिय लक्ष्य , गन्तव्य र सूचक अन्तर्गत लक्षित गरिएका स्वास्थ्य क्षेत्रका लक्ष्यहरुलाई परिपूर्ति गर्दै दिगो विकासका लक्ष्यहरुलाई परिपूर्ति गर्न स्थानीय निकायहरुले तय गर्ने नीति र कार्यक्रमहरुको सकरात्मक सफलता नै उपलब्धि हासिलको लागि कोशेढुंगा साबित हुन्छ । यसका लागि नेपाल सरकारले राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य सेवा ऐन २०७५ सार्वजनिक गर्दै यस ऐनको मर्मलाई परिपूर्ति गर्न र स्वस्थ तथा सुखी सचेत नागरिक निर्माणको ध्येय सहित राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति २०७६ समेत सार्वजनिक गरिसकेको छ । यसै सन्दर्भमा रही प्रदेश वासीको गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा पहुँच र उपभोगलाई सुनिश्चित गर्न समतामूलक र जवाफदेही स्वास्थ्य प्रणालीको स्थापना गरि नागरिकहरुमा अविछिन्न स्वास्थ्य सेवा पु-याउने लक्ष्य सहित कर्णाली प्रदेश सरकारले प्रादेशिक स्वास्थ्य नीति २०७६ समेत सार्वजनिक गरेको अवस्था छ ।

यी विविध राष्ट्रिय नीति तथा रणनीतिहरुका आधारमा स्वास्थ्य क्षेत्रमा धेरै सफलताहरु प्राप्त भएका छन् यद्यपी स्वास्थ्यका सूचकहरुमा सन्तुष्ट हुने अवस्था छैन । दुर्गम क्षेत्रका, गरीब, लक्षित उमेर समुहका, शारिरिक तथा मानसिक रुपमा अशक्त नागरिकहरुमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्रदान गर्नुपर्ने हुनाले स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको लागि बहुपक्षीय सहकार्यको आवश्यकता रहेको छ ।

संघीय एवम् प्रादेशिक स्वास्थ्य नीति अनुरूप रही नेपाल सरकारका प्रतिबद्धताहरुलाई परिपूर्ति गर्न नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोतको अधिकतम परिचालन गर्दै प्रादेशिक एवम् संघीय सरकारसंगको समन्वयमा नगरवासीहरुमा स्वस्थ जीवनयापनको सुनिश्चितताको लागि पालिकाको आफ्नै स्वास्थ्य तथा सरसफाई नीति को आवश्यकता हुनु वाञ्छनीय नै रह्यो । संघीय प्रणालीको स्थापना सँगै संघीय संरचनामा स्वास्थ्य क्षेत्रको मानव संसाधन , सुचना संचार , अनुगमन , औषधि आपूर्ति , सेवा विस्तार जस्ता कार्यहरु संघीय वा

प्रादेशिक सरकार बाट प्राप्त निर्देशिकाहरु र कार्यविधिहरुको आधारमा र स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को आधार मा संचालन र व्यवस्थित गरिएको नै थियो ।

स्वास्थ्य क्षेत्रमा नगरस्तरबाट गरिएका लगानीहरुले स्वास्थ्यका अधिकतम सूचकहरुमा बृद्धि समेत हुदै आएको तथ्यले नै पुष्टि गरेको छ । नगर भित्र स्वास्थ्य तथा सरसफाई क्षेत्रको सुधारको लागि नगरपालिकाले नागरिकहरुमा नगरपालिकाको भावि सोच र उपलब्धीलाइ संस्थागत, सुधार र संरक्षण गर्दै जानु पर्ने कुराको आवश्यकता बोध गरेको छ ।

१.२ बिध्यमान अबस्था

१.२.१ जनसांखिक विवरण :

जनसांखिक सूचक	जम्मा संख्या
जम्मा जनसंख्या	१६२७२
जम्मा महिला संख्या	८१९६
जम्मा पुरुष संख्या	८०७६
लिङ्ग अनुपात	९८.५४
श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, नेपाल	
आ.व. २०७६/७७ को प्रक्षेपित जनसंख्या	१८९४५
एक स्वास्थ्य कर्मी बराबर को जनसंख्या अनुपात	४५१
स्वास्थ्य संस्था अनुसार जनसंख्या अनुपात	१७२२
१ वर्ष मुनिका बालबालिकाको संख्या	३७१
२ देखि ११ महिनाका बालबालिकाको संख्या	३५९
१२ देखि २३ महिना सम्मका बालबालिकाको संख्या	३८२
० देखि २३ महिना सम्मका बालबालिकाको संख्या	७५३
६ देखि २३ महिना सम्मका बालबालिकाको संख्या	५६८
६ देखि ५९ महिना सम्मका बाल बालिकाको संख्या	१७२५

५ वर्षमुनिका बालबालिकाको संख्या	१९१०
किशोर किशोरीको संख्या	३६६४
प्रजनन योग्य उमेर समुहका महिलाको संख्या (उमेर समूह १५ देखि ४९ वर्ष)	५२१३
प्रजनन योग्य उमेर समुहका विवाहित महिलाको लक्षित जनसंख्या (उमेर समूह १५ देखि ४९ वर्ष)	३९५१
लक्षित गर्भवती संख्या	४५२
लक्षित जीवित जन्म	३८३
६० वर्ष उमेर भन्दा माथिको संख्या	१८९४
<p>श्रोत: स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय स्वास्थ्य सुचना प्रणाली को लक्षित जन संख्या -आ.व २०७६/७७ (HMIS Target Population 2076/77)</p>	

१.२.२ प्रमुख स्वास्थ्य सूचक :

क्र.स	सचकहरू	NDHS २०१६		वर्तमान अवस्था आ.व. २०७५/७६ (DHIS2)				दिगो बिकासको लक्ष्य (सन२०३० सम्म)
		नेपाल	कर्णाली प्रदेश	नेपाल	कर्णाली प्रदेश	कालिकोट जिल्ला	रास्कोट नगरपालिका	
१	स्वास्थ्य संस्थामा प्रथमपटक गर्भ जाँच गर्ने प्रतिशत			११२.८	१२७	१५२.९	१८३.८	
२	सिफारिस गरिए अनुसार ४ पटक गर्भवती जाँच गराउने १५-४९ वर्षका महिलाको प्रतिशत	५८.८	६७.३	५६.५	६२	६४.७	८८.५	९०
३	संस्थागत प्रशुतीको प्रतिशत	५७.४	५९.४	६१.२	७३.३	९०.६	१०९.१	९०

४	दक्ष स्वास्थ्य कर्मी बाट गरिएको प्रशुती दर			५७.६	५९	७७.३	९२.२	९०
५	सिफारिस गरिए अनुसार ३ पटक सुत्केरी पश्चात जाँचगराउने १५-४९ वर्षका महिलाको प्रतिशत	५७.३		१६.३	४३.३	२४.१	६५.३	९०
६	५ वर्ष मुनिका निमोनियाका नयाँ विरामी दर (प्रति हजारमा)			५०	११७	१८४.३	११८.९	
७	५ वर्ष मुनिका भाडापखालाका नयाँ विरामी दर (प्रति हजारमा)				६८३.४	८९९.१	९२७.१	
८	ORS र ZN बाट भाडापखालाका उपचार पाएका ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको प्रतिशत			९६	९८	९८.८	९६.९	
९	कम तौल भएका जीवित जन्म				५.१	४.२	६.५	
१०	ब्रिदि अनुगमन गरिएका ० देखि २३ महिना सम्मका कम तौल भएका बाल बालिका को प्रतिशत			३.५	६.२	११.९	१२.१	
११	ब्रिदि अनुगमन गरिएका ० देखि ११ महिना सम्मका कम तौल भएका बाल बालिका को प्रतिशत				४.७	८.६	६.२	
१२	ब्रिदि अनुगमन गरिएका ० देखि ११ महिना सम्मका बालिका को प्रतिशत			८५	११७	१३९.१	१८३	
१३	ब्रिदि अनुगमन गरिएका ० देखि २३ महिना				९८.४	१२५.२	१५४.४	

	सम्मका बालिका को प्रतिशत							
१ ४	सबै आधारभूत खोप पाएका बाल बालिकाको प्रतिशत (पूर्ण खोप)	७८	७५	७८	९३	७७.१	७६.८	
१ ५	परिवार नियोजनको आधुनिक साधन प्रयोग गरिरहेका विवाहित महिला हरुको प्रतिशत	४३	४८		१८	१७.९	१२.५	६०

आ.ब. २०७५/०७६ DHIS 2 मा प्रविष्ट गरिएको तथ्यांकका अनुसार नगरपालिकामा स्वास्थ्य सूचकहरुको अवस्था हेर्दा अघिल्लो वर्षहरुको तुलनामा बृद्धी हुदै गएको छ । राष्ट्रिय ,प्रादेशिक र जिल्ला स्तरको प्रतिवेदनहरु संग विश्लेषण गर्दा पनि केही स्वास्थ्य सुचकहरुमा उल्लेख्य प्रगति रहेको छ । तथ्याङ्कहरुलाई अभ् गहिरो रुपमा विप्लेषण गर्दा स्वास्थ्य संस्थामानै सुत्केरी भएका सबै महिलाहरुलाई दक्ष प्रसुतिकर्मी बाट नै सुत्केरी गराउने कुरालाई व्यवस्थित गर्न जरुरी देखिन्छ । स्वास्थ्य संस्थाहरुमा प्रथम पटक गर्भजाँच गर्न आउने महिलाहरु मध्ये सिफारिस गरिए अनुसार ४ पटक गर्भवती जाँच गराउने १५-४९ वर्षका महिलाहरुको प्रतिशत (प्रोटोकल अनुसार) तुलनात्मक रुपमा न्युन नै पाइएको छ । स्वास्थ्य संस्थामा नै सुत्केरी भएका महिलाहरु मध्येपनि सिफारिस गरिए अनुसार ३ पटक सुत्केरी पश्चात जाँचगाराउने १५-४९ वर्षका महिलाहरुको प्रतिशत (प्रोटोकल अनुसार) न्यून रहेको छ । ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरु न्युमोनियाबाट संक्रमित हुने संख्या यस नगरपालिकामा कर्णाली प्रदेशको तुलनामा बढी रहेको छ । यस नगर पालिकामा ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरु भाडापखालाबाट संक्रमित हुने दर कालिकोट जिल्ला र कर्णाली प्रदेशस्तरकै तथ्यांकसंग तुलना गरेर हेर्दा समेत उच्च रहेको छ । ORS र Zinc चक्की बाट भाडापखाला को उपचार पाएका ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको संख्या कर्णाली प्रदेश र कालिकोट जिल्लाकै तुलनामा कमि रहेको छ । कम तौल भएका शिशुहरुको जन्मदर यस नगर पालिकामा जील्ला र कर्णाली प्रदेशस्तरको तथ्यांक भन्दा उच्च रहेकोछ । ० देखि २३ महिना सम्मका ब्रिदि अनुगमन गरिएका बाल बालिकाहरुको

विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिका कम तौल भएका बाल बालिकाहरुका को प्रतिशत राष्ट्रिय, कर्णाली प्रदेश र कालिकोट जिल्लास्तरकै तथ्यांक भन्दा उच्च रहेको छ। पूर्ण खोप पाउने बालबालिकाको प्रतिशत हेर्दा अक्षैपनि राष्ट्रिय लक्ष्य परिपुर्ती हुन सकेको अवस्था छैन। जनसंख्या व्यवस्थापनको लागि परिवार नियोजनको साधन को उपयोग दरमा भने उल्लेख्य रुपमा प्रगति गर्नु पर्ने देखिन्छ।

हाल नगरपालिका अन्तर्गत ३ वटा स्वास्थ्य चौकी, ६ वटा आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, २ वटा सामुदायीक स्वास्थ्य इकाइ र एउटा आयुर्वेद केन्द्र समेत रहेको छ। यसै गरी नगरपालिका अन्तर्गत जम्मा १० वटा खोप क्लिनिक र ६ वटा गाउँघर क्लिनिकहरु संचालन मा रहेका छन्। हाल यस नगरपालिका अन्तर्गत आधारभुत स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखामा १ जना जनस्वास्थ्य अधिकृत, १ जना सि.अ.हे.ब. अधिकृत, १ जना अ.न.मी र १ जना कार्यालय सहयोगी कार्यरत छन्। यस नगरपालिका अन्तर्गत रहेका तीनवटा स्वास्थ्य चौकीमा जनस्वास्थ्य निरीक्षक १ जना, सि.अ.हे.ब. अधिकृत २ जना, हे.अ. २ जना, अ.हे.ब. ५ जना र अ.न.मी. ६ जना कार्यरत रहेका छन्। यस नगरपालिकाको आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा केन्द्रमा १ जना वैद्य र करारमा १ जना कार्यालय सहयोगी कार्यरत रहेका छन्। यसै गरि ३ वटा स्वास्थ्य चौकीमा अ.हे.ब. २ जना, अ.न.मी. ४ जना कार्यालय सहयोगी ३ जना र स्वीपर ३ जना करार सेवामा कार्यरत रहेका छन्। नगरपालिका अन्तर्गतका आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र र सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाईमा गरि जम्मा अ.हे.ब. ८ जना अ.न.मी. ७ जना र कार्यालय सहयोगी ८ जना करार सेवामा कार्यरत रहेका छन्। नगर अन्तर्गत जम्मा ३१ महिला स्वास्थ्य स्वयं सेवीकाहरु रहेका छन् र यसको अतिरिक्त हाल नगरभित्र एउटा सामुदायीक अस्पताल निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको र केहि सेवा समेत संचालनमा आएको अवस्थामा छ।

स्वास्थ्य संस्थास्तर, समुदायस्तर र पालिकास्तर बाट नै गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा को पहुँच प्रत्येक नागरिकमा पु-याउन जनमुखी, समतामुलक, उत्तरदायी र जवाफदेही स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको स्थापना, सुदृढिकरण र संचालनमा एवम् स्वस्थ जीवन यापनका लागि नागरिकहरुमा समेत पुनर्जागरण ल्याउन थप कार्य गर्न जरुरी रहेको छ।

२. बिध्यमान स्वास्थ्य समस्या तथा चुनौती र अबसरहरु

२.१ समस्याहरु :

२.१.१ भौगोलिक विशिष्टता र समतामुलक हिसाबले स्वास्थ्य संस्थाहरुको व्यवस्था हुन नसकेकोले सबै तह, वर्ग र क्षेत्रका समुदायको आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा पहुँच पुग्न सकेको छैन ।

२.१.२ मौजुदा स्वास्थ्य संस्थाहरुको भौतिक अवस्था कमजोर भएको, समयानुकूल सुधार गर्न नसकिएको र न्यूनतम पुर्वाधार सहितको रोगनिदान सेवा समेत उपलब्ध हुन सकेको छैन ।

२.१.३ मौजुदा स्वास्थ्य संस्थाहरुमा दरवन्दी अनुसारका स्वास्थ्यकर्मीहरु पूर्ति हुन सकेका छैनन् ।

२.१.४ भौगोलिक विकटता, औषधी भण्डारण व्यवस्था (स्थान, कोल्डचेन आदि) को अभाव जस्ता कारणले गुणस्तरीय औषधीको आपूर्ति, वितरण र उपलब्धता सहज र पहुँच योग्य हुन सकेको छैन ।

२.१.५ प्राकृतिक प्रकोप र महामारीका बखत समयमै पर्याप्त औषधी उपकरण पु-याउन र दुर्गम क्षेत्रमा बसोबास गर्ने नागरिकलाई समुचित मुल्यमा औषधी उपलब्ध गराउनु र यसको नियमन गर्नु पनि चुनौतिपूर्ण छ ।

२.१.६ नसर्ने खालका रोगहरु जस्तै क्यान्सर, मुटु, मृगौला, मधुमेह र मानसिक रोगहरुको रोकथाम गर्नु जरुरी भएको छ ।

२.१.७ पिछडीयका, गरीब, असहाय र अति दुर्गम भेगका नागरिकहरुका लागि स्वास्थ्य उपचार महंगो पर्न गएको छ । अंभ्र गम्भीर प्रकृतिका रोग लागेमा उपचार महंगो भई परिवार नै आर्थिक जोखिममा परि गरीबीमा जाने वा उपचार सेवा प्राप्त गर्न नसकि घरेमा बसि मृत्युवरण गर्नु परेको अवस्था पनि विध्यमान छ ।



२.१.८ नागरिकहरूमा गरीबी, अशिक्षा, चेतनाको अभावका कारण कुपोषण, स्वच्छ खानेपानी र सरसफाइको समस्या रहेको छ । जसका कारण बेलाबखत भाडापखाला, हैजा, ज्वरो जस्तो महामारी फैलने गरेको छ ।

२.१.९ भौगोलिक विकटता, उपयुक्त स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध हुन नसक्नु र समयमा सेवा प्राप्त गर्नजान समेत कठिन भएकै कारण नवजात शिशु, बाल स्वास्थ्य तथा मातृस्वास्थ्य जस्ता सेवामा पनि अपेक्षित लक्ष्य हासिल हुनसकेको छैन ।

२.१.१० अभै पनि महिलाहरू घरैमा सुत्केरी हुने, किशोरावस्थामै बच्चा जन्माउने गरेको पाइएको छ । यसैगरी मातृ तथा नवजात शिशु र पाँच वर्ष मुनीका बालबालिकाको मृत्युदर लाइ उल्लेख्य रूपमा कमी गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२.१.११ रैथाने जडिबुटी एवं आयुर्वेदीक उपचार पद्धतीको अनुसन्धान , उत्पादन र प्रयोग हुन सकेको छैन ।

२.१.१२ ज्येष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको स्वास्थ्य उपचार, किशोर किशोरीहरूको यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य, विद्यालय जाने उमेरका बालबालिकाको स्वास्थ्य प्रबर्द्धनका लागि आवश्यक स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्था हुन सकेको छैन ।

२.१.१३ स्वास्थ्य क्षेत्रमा भएको लगानीको समुचित सदुपयोग सहितको स्वास्थ्य सेवा र ऐन नियमका कार्यान्वयनको सम्बन्धमा नियमित र प्रभावकारी अनुगमन हुन सकेको छैन ।

२.१.१४ नगरपालिकाभिन्नि स्वास्थ्य क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको सहभागीता बढ्न सकेको छैन ।

२.१.१५ गैह्र सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई पारदर्शी, प्रभावकारी एवम् थप व्यवस्थीत गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

२.१.१६ स्थानिय स्वास्थ्यसंस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिहरुलाई आफ्नो भूमिका र जिम्मेवारी प्रति क्रियाशील गराई स्वास्थ्य संस्था स्तरबाट नै गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्ने संयन्त्र को विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

२.१.१७ सेवा प्रदान हुने स्थान र सबै नागरिकहरुमा नियमित, स्वच्छ तथा सफा खानेपानीको उपलब्धता हुन सकेको छैन ।

२.१.१८ स्वास्थ्य उपचारमा अभैपनि परम्परागत धामी, भाँक्रिको अभ्यास कायम रहेको छ ।

२.१.१९ नगरस्तरीय र आसपासका क्षेत्रमा समेत चिकित्सकीय सेवा प्रदान गर्न संस्थागत विकास नहुनु ।

२.२ चुनौतीहरु :

२.२.१ नगरपालिका भित्र राज्य ले अङ्गीकार गरेको आधारभुत एबम् आकस्मीक स्वास्थ्य सेवा को पहुँच लाइ प्रत्येक नागरिकको घरदैलो मा पु-याउन चुनौतिपूर्ण छ ।

२.२.२ दूरदराज का एबम् आर्थिक रुपमा बिपन्न नागरिक हरुमा सर्वसुलभ औषधी र उपचारको सुनिश्चित गर्नु चुनौतिपूर्ण रहेको छ ।

२.२.३ निजि क्षेत्रलाइ स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी गर्न अभिप्रेरित गर्दै सरकारी निजि साभेदारीमा सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवाको बिस्तार र स्तरोन्नती गर्नु चुनौतिपूर्ण छ ।

२.२.४ बिध्यमान स्वास्थ्य संस्थाहरु र प्रत्येक वार्डमा रहेका आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरुको सेवाग्राही मैत्री पूर्वाधार बिकास गरि गुणस्तरीय सेवा प्रवाहको सुनिश्चित गर्नु चुनौतिपूर्ण छ ।

२.२.५ स्वास्थ्य क्षेत्रमा व्यक्तिगत रुपमा हुने खर्चलाई कम गनका लागी नागरिकहरुमा सामाजिक एबम् व्यक्तिगत ब्यबहार परिवर्तन गर्न र प्रबर्द्धनात्मक एबम् प्रतिकारात्मक उपचार सेवाको उपयोगितामा बृद्धि गर्नु चुनौतिपूर्ण छ ।

२.२.६ स्वास्थ्य क्षेत्रमा संगठनात्मक सुधार ल्याई समस्या को लेखाजोखा गर्ने , उपलब्ध स्रोतको अधिकतम परिचालन गर्ने र समस्या समाधान गर्न मातहतका स्वास्थ्य संस्थाहरुलाई नै जिम्मेवार बनाउनु चुनौतिपूर्ण छ ।

२.२.७ परम्परागत रुपमा अपनाईयका रुढीवादी विश्वास, मुल्य र मान्यताहरुलाई फड्को मार्दै स्वस्थ सामाजिक अभ्यासमा पूर्ण रुपले रुपान्तरण गर्न चुनौतीपूर्ण छ ।

२.३ अवसरहरु :

२.३.१ सेवा प्रवाह र उपयोगिताको अवस्था सुधारको लागि सहयोगी अनुगमन संयन्त्र को विकास गर्दै नागरिकहरुमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।

२.३.२ सबै नागरिकहरुमा सहूलियतको व्यवस्था गरी स्वास्थ्य वीमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा अघि बढाउनु ।

२.३.३ नगर अन्तर्गतका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न पूर्वाधार स्तरबृद्धी योजना तयार गरि लागु गर्नु ।

२.३.४ स्वास्थ्य क्षेत्रको संगठनात्मक अवस्थामा सुधार ल्याई समस्याहरुको लेखाजोखा गरि समाधानको उपाय अबलम्बन गर्दैजानु ।

२.३.५ स्वास्थ्य लाइ विकासको पहिलो एजेन्डाको रुपमा स्थापित गर्दै स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धी गर्दै लैजानु ।

२.३.६ स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्यरत कर्मचारीहरुको क्षमता विकासमा जोड दिई दक्ष स्वास्थ्यकर्मी बाट सेवा प्रवाह गर्नु ।

२.३.७ रैथाने जडिबुटी को खोज अनुसन्धानमा जोडदिई आयुर्वेद चिकित्सा प्रणाली को संरक्षण, सम्बर्द्धन र विस्तारमा जोड दिनु ।

- २.३.८ स्वास्थ्य क्षेत्र सुधारका लागि राष्ट्रिय , अन्तराष्ट्रिय, अन्तर पालिकास्तर र स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानहरु सँग समेत सहयोग , समन्वय र साभेदारीताको विकास गर्दै जानु ।
- २.३.९ स्वास्थ्य क्षेत्रमा निजी लगानी लाई समेत प्रोत्साहन गर्दै सरकारी निजी को साभेदारी लगानी लाई प्रोत्साहन गर्दै जानु ।
- २.३.१० स्वास्थ्य सुचना प्रणालीको सुदृढीकरण गर्दै तथ्यमा आधारित योजना प्रक्रिया को अबलम्बन गर्नु ।
- २.३.११ स्वास्थ्य सेवा र कार्यक्रमहरुमा लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणको सवाललाई सम्बोधन गर्नु ।
- २.३.१२ जिम्मेवार , कर्तव्यनिष्ठ, जबाफदेही र पारदर्शी सेवा प्रणालीको विकास गरि स्वास्थ्य सुशासन कायम गर्नु ।
- २.३.१३ नगरवासीहरुको स्वस्थ जीवनशैली यापनका लागि नगरपालिकाबाट संचालित एकिकृत जीवन प्रबर्द्धन कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनु।
- २.३.१४ चिकित्सकीय सेवा सहितको स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना गर्नु ।

३. नीतिको औचित्य, निर्देशक सिद्धान्त , भावि सोच, ध्येय ,लक्ष्य र उद्देश्यहरु

३.१ औचित्य :

नगरवासीहरुको स्वास्थ्य , सरसफाई एवम प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धिको हकलाई सुनिश्चित गर्न नेपालको संविधान २०७२ ले स्थानीय निकायहरुको लागी प्रदत्त गरेको एकल अधिकार र साभ्ना अधिकारको प्रभावकारी एवम् सफल कार्यान्वयन गर्न मार्गनिर्देशित हुन जरुरी छ। नगरभित्र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाह र नागरिकहरुमा स्वास्थ्य सेवा को उपयोगितालाई बृद्धी गरि राष्ट्रिय नीति ,प्रादेशिक नीति र नेपाल सरकारले अन्तराष्ट्रिय स्तरमा गरेका प्रतिबद्धताहरुलाई आत्मसाथ गर्दै नगरभित्र स्वास्थ्य सेवा प्रणालीलाई थप सुदृढ र व्यवस्थित गरि स्वचालित र जन उत्तरदायी संगठनात्मक स्वास्थ्य संरचना निर्माण गर्नका लागि समेत स्वास्थ्य तथा सरसफाई नीतिको आवश्यकता रहेको छ।

३.२ निर्देशक सिद्धान्तहरु :

नगरपालिकावासीको स्वास्थ्य सम्बन्धि संविधान प्रदत्त हक र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच सुनिश्चित गर्न देहाय बमोजिमको निर्देशक सिद्धान्तहरुको आधारमा यो नीति लागु गरिएको छ।

३.२.१. मौलिक अधिकारको रुपमा आधारभुत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्ने व्यवस्थाको सुनिश्चितता।

३.२.२ स्वास्थ्य सम्बन्धी सुचनाको हकको सुनिश्चितता, जिम्मेवार सेवाप्रदायक र सन्तुष्ट सेवाग्राही।

३.२.३ सामाजिक न्याय , जनसहभागिता , तथ्यमा आधारित योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन र

३.२.४ सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा बहुक्षेत्रीय (निजि ,गैरसरकारी र सहयोगी निकायको) संलग्नता ।

३.२.५.मौलिक र पम्परागत रूपमा रहेको आयुर्वेद लगायतका स्वास्थ्य पद्धतीको संरक्षण , खोज अनुसन्धान र प्रवर्द्धन ।

३.२.६.सेवा प्रवाह र उपयोगिता को अबस्थाको नियमित अनुगमन मुल्यांकन र सहयोग ।

३.२.७.प्रगतिशील र सम्बृद्ध समाज रुपान्तरणमा स्वस्थ नागरिक नै पहिलो विकास ।

३.२.८.स्वास्थ्य सेवामा संस्थागत पुर्नसंरचना एवम् संगठनात्मक सुधार ।

३.२.९.दलित , सिमान्तकृत, एकल महिला , जनयुद्धका घाइते , शहिद परिवार,विपन्न, ज्येष्ठ नागरिक, असहाय र जनयुद्धमा बेपत्ता पारिएका व्यक्तिका परिवार लक्षित विशेष कार्यक्रम ।

३.२.१०.स्वास्थ्य बीमा एवम सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरुको सबलीकरण एवम् सबै लक्षित वर्ग र क्षेत्रको न्यायोचित संलग्नता ।

३.२.११. अन्तराष्ट्रिय, राष्ट्रिय र प्रादेशिक नीति तथा प्रतिबद्धता हासिलमा सहयोग ।

३.२.१२.बहुक्षेत्रीय समन्वय र सहकार्य ।

३.३ भावी सोच :

नगरपालिकाका सबै नागरिकहरु आय र आयू वृद्धिका लागी स्वस्थ, सुखी,उत्पादनशील र गुणस्तरीय जीवन यापन गर्न सक्षम हुने ।

३.४ ध्येय :

उपलब्ध साधनस्रोतको अधिकतम प्रयोग गरी सरोकारवाला र साभेदारहरुबीच समन्वय र सहकार्य गरी नागरिकहरुको स्वस्थ रहन पाउने मौलिक अधिकारको सुनिश्चित गर्ने ।

३.५ लक्ष्य :

नगरपालिकाका सबै नागरिकहरुलाई स्वास्थ्यको अधिकार सुनिश्चित गर्न गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच बृद्धि गरी समतामुलक र सामाजिक न्यायमुखी एवम् जवाफदेही तथा जिम्मेवार स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको माध्यमबाट स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने ।

३.६ उद्देश्यहरू :

४.६.१. नागरिकहरुलाई संबिधान प्रदत्त स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकारको उपभोग गर्न पाउने वातावरणको सृजना गर्ने ।

४.६.२. प्रत्येक नागरिकले सबै तहबाट गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्न सक्ने गरी आवश्यक औषधी, उपकरण, प्रविधि र दक्ष जनशक्तिहरु सहितको प्रभावकारी एवं जवाफदेहीपूर्ण स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको स्थापना गर्ने ।

४.६.३. स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा प्रभावकारी जनसहभागिता प्रवर्द्धन गर्ने ।

४.६.४. स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सरकारी, नीजि, बहुपक्षीय, साभेदारी तथा सहकार्यलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।

४.६.५. प्रतिकारात्मक र प्रवर्द्धनात्मक क्षेत्रमा नागरिकको स्वतः स्फुर्तता सहितको सहभागीता अभिवृद्धि गर्ने ।

४. नीतिहरु

रास्कोट नगरपालिकाको विशिष्टकृत भौगोलिक तथा स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी समस्या र चुनौतिलाई सम्बोधन गर्दै नगरपालिकाका नागरिकहरुलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न नगरपालिकाले देहायका नीतिहरु अवलम्बन गरेको छ :

४.१ नगरवासीलाई निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह भएको सुनिश्चित गरिने छ ।

४.२ नगरवासीहरुमा स्वास्थ्य सेवाको पहुँचलाई सहजीकरण गर्न न्युनतम पूर्वाधार सहितको प्रतिकारात्मक, प्रबर्द्धनात्मक, निदानात्मक, सामान्य उपचार एवम् चिकित्सकीय र विशेषज्ञ सेवाको विस्तार र स्तरोन्नति गरिने छ ।

४.३ नगरवासीलाई जीवनशैली परिवर्तन गर्न अभिप्रेरित गर्दै नसर्ने रोगको रोकथाम, नियन्त्रण र उपचारका लागी विभिन्न कार्यक्रम लागु गरिनेछ ।

४.४ औषधी, औषधीजन्य सामाग्री, उपकरणहरुको खरिद ,आपूर्ति र वितरण एवम प्रयोगलाई सुदृढ गरिने छ ।

४.५ नगरपालिका भित्र स्वास्थ्य क्षेत्रको को लागि दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी रुपमा अधि बढाइनेछ ।

४.६ गुणस्तरीय, सर्वसुलभ औषधि उपकरणमा सर्वसाधारणको सहज पहुँच बनाउने तथा स्वास्थ्य क्षेत्रमा आधुनिक प्रविधिको उपयोगलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।

४.७ सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा आकस्मिक सेवा संचालनमा ल्याई नगरवासीहरुको आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाको पहुच सुनिश्चित गर्ने ।

४.८ स्वास्थ्य सूचना प्रणाली र सुक्ष्म अनुसन्धानलाई गुणस्तरीय बनाई अनुसन्धानबाट प्राप्त परिणामलाई रास्कोट नगरपालिकाको योजना, नीति, रणनीति विकास गर्न प्रभावकारी उपयोग गरिनेछ ।

४.९ नगरपालिकाबासीको स्वास्थ्य बीमा सुनिश्चित गर्ने र लक्षित बर्ग जस्तै ज्येष्ठ नागरिक, भिन्न क्षमता भएका नागरिक, किशोर किशोरी, सिमान्तकृत, बिभेदमा परेका, जनयुद्ध र जनआन्दोलनका घाईते, शहीद तथा वेपत्ता परिवार, असहाय, विपन्न र एकल महिलाको स्वास्थ्य सेवा सर्वसुलभ र सहज पहुँच हुने व्यवस्था गरिने छ ।

४.१०. सरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट संचालित स्वास्थ्य सेवामा गुणस्तरीयता सुचिश्चित गर्न प्रभावकारी समन्वय, सहकार्य, अनुगमन तथा नियमन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

४.११. संकटाभिमुख अवस्था, प्रकोप ,विपद् र महामारी नियन्त्रण जस्ता कार्यका लागि सरोकारवाला सँगको समन्वयमा स्वास्थ्य सेवा प्रभावकारी रूपमा परिचालन गरिने छ ।

४.१२ स्वास्थ्य क्षेत्रमा नीतिगत ,संगठनात्मक तथा व्यवस्थापकीय संरचनामा सुधार ल्याई स्वास्थ्य सुशासन कायम गरिने छ ।

४.१३ खाद्य विविधीकरणमा जोड दिदै पोषण व्यवहार परिवर्तन गर्ने तथा पत्रु खाना (Junk Food) लाई निरुत्साहित गर्ने सम्बन्धी कार्यक्रमहरु नियमित रूपमा संचालन गरिनेछ ।

४.१४ जनसंख्या व्यवस्थापनलाई रास्कोट नगरपालिका विकासको मुल खम्बाको रूपमा संस्थागत गर्ने ।

४.१५ नगर भित्र उत्पादन हुने फोहोर एबम संक्रमण जन्य बस्तुहरुको उचित बिसर्जन र व्यवस्थापन गर्दै व्यक्तिगत, सामाजिक एबम संस्थागत सरसफाई को अवस्थामा सुधार ल्याइनेछ ।

४.१६ जनस्वास्थ्यको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नका लागि प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक तथा प्रेषण सेवाको विकास तथा विस्तार गरिने छ। ४५.१७ नगर भित्र आयुर्वेद तथा बैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिलाई सन्तुलित रूपमा विकास, विस्तार र सुदृढ गरिने छ।

५. नीतिका प्रमुख रणनीतिहरू

नीति ४.१ नगरबासीलाई निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह भएको सुनिश्चित गरिने छ।

रणनीतिहरू :

१.१ नगरभित्रका प्रत्येक वडाहरूमा स्वास्थ्य संस्था स्थापना गरी न्यूनतम मापदण्ड सहितको निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरू प्रभावकारी रूपमा उपलब्ध गराईनेछ।

१.२ भुगोल र जनघनत्वका आधारमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न आवश्यकता अनुसार स्वास्थ्य संस्थाहरू स्थापना, विस्तार तथा एकिकृत गरिनेछ।

नीति ४.२ नगरबासीहरूमा स्वास्थ्य सेवाको पहुँचलाई सहजीकरण गर्न न्यूनतम पूर्वाधार सहितको प्रतिकारात्मक, प्रवर्द्धनात्मक, निदानात्मक, सामान्य उपचार एबम् चिकित्सकीय सेवाको विस्तार र स्तरोन्नति गरिने छ।

रणनीतिहरू :

२.१ संघीय र कर्णाली प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरी २५ शैयाको अस्पताल स्थापना गरिनेछ।

२.२ नगरपालिका भित्रका साबिकका स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट प्रदान गरिने सेवा र पुर्वाधारको स्तरोन्नती गर्दै लगिने छ ।

२.३ हरेक वडा तथा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुग्न नसकेका नागरिकलाई लक्षित गरि सामुदायीक स्वास्थ्य इकाइ, प्रसुति केन्द्र , आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, शहरी स्वास्थ्य प्रबर्द्धन केन्द्र , गाउँ घर क्लिनिक , खोप क्लिनिक तथा रोभिड सेवा मार्फत टोलवस्ती हुँदै घरदैलो सम्म स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गरिनेछ ।

२.४ नाक, कान, घाटी, दन्त, मानसिक र आँखा चिकित्सालाई विस्तार गरी उपचार गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।

२.५ विशेष शिविरहरु मार्फत स्वास्थ्य संस्थाहरु र भौगोलिक रुपमा विकट स्थानहरुमा स्क्रिनिङ सेवाहरु ((Uterine Prolapses, Obstetrics Fistula, RFT, VIA, Diabetes, HTN, PAP smear) सेटलाइट सेवा, गर्भवतीहरुको लागी ग्रामिण अल्ट्रासोनोग्रफी कार्यक्रमहरु लागु गरिनेछ ।

२.६ साबिकका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा न्युनतम मापदण्ड सहितका सेवा कर्नरहरु स्थापना गर्न पुर्वाधार स्तरबृद्धी योजना तयार एवम् योजना कार्यान्वयन गरि व्यवस्थित गर्दै लगिने छ ।

२.७ स्वास्थ्य संस्थाहरुमा स्वच्छ खानेपानी, सरसफाई, बिजुली (वैकल्पिक व्यवस्था सहित) र इन्टरनेट सेवाको व्यवस्था गरिने छ ।

२.८ प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक पुर्वाधार, उपकरण, कर्मचारी आवासको राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार क्रमागत रुपमा व्यवस्था गरिने छ ।

२.९ प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवा प्रबर्द्धनका लागि नमुना स्वास्थ्य संस्था, नमुना टोल र नमुना स्वास्थ्यकर्मी अभियान शुरुगरि क्रमागत रुपमा विस्तार गरिने छ ।

२.१० भ्याक्सिन सबसेन्टर, बायोमेडिकल इन्जिनियरीङ प्रयोगशाला क्रमशः स्थापना गरि ब्यवस्थित रूपमा संचालन गरिनेछ ।

२.११ प्रसुती गृह संचालका लागी मानव श्रोत तथा भौतिक साधन सम्पन्न गराइनेछ, र प्रसुती केन्द्रहरूमा आमाघर तथा स्तरअनुसार नवजात कर्नर को सुबिधा उपलब्ध गराइनेछ ।

२.१२. किशोरकिशोरीको स्वास्थ्य लाई लक्षित गरि सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा किशोरकिशारी मैत्री स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गरिनेछ ।

२.१३. नगरभिन्न सामुदायीक एवम् विधालय नर्सिङ्ग कार्यक्रम लागु गरिने छ ।

नीति ४.३ नगरबासीलाई जीवनशैली परिवर्तन गर्न अभिप्रेरित गर्दै नसर्ने रोगको रोकथाम, नियन्त्रण र उपचारका लागी विभिन्न कार्यक्रम लागु गरिनेछ ।

रणनीतिहरू :

३.१. सुर्तिजन्य पदार्थ, मादक पदार्थ र अन्य स्वास्थ्यलाई हानी गर्ने वस्तुहरूको उत्पादन , विक्रि वितरण र उपभोगलाई निरुत्साहीत, नियन्त्रण तथा नियमन गर्न आवश्यक कानून बनाई कडाईकासाथ लागु गरिनेछ ।

३.२ सुर्तिजन्य पदार्थ, मादक पदार्थ जस्ता हानीकारक वस्तु किनवेच र उपभोगलाई सार्वजनिक संस्था र स्थानमा निषेध गरिनेछ । कुलतमा लागेका ब्यक्तिहरूलाई सुधार गर्न जीवन उपयोगी तालिम तथा मनोपरामर्श सेवा लगायतका कार्यक्रमहरू लागु गरिने छ ।

३.३. नैराश्यता तथा मानसिक रोगलाई न्यूनीकरण गर्न प्राथमिक मानसिक स्वास्थ्य सेवालालाई सबै तहका स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रवाह गर्ने ब्यवस्था मिलाइनेछ साथै निश्चित स्थान र समयमा विशेषज्ञ मानसिक स्वास्थ्य सेवा शिविर र मनोसामाजिक परामर्श सेवा संचालन गरिनेछ ।

३.४ उच्च रक्तचाप, मधुमेह, मृगौला रोग, मुटुरोग अर्बुदरोग, दम, मोटोपना जस्ता नसर्ने रोगहरुको निदान, उपचार र व्यवस्थापन गर्न विशेष एकिकृत अभियान संचालन गरिने छ । साथै नसर्ने रोग सम्बन्धि Essential Package of Non Communicable Disease सबै स्वास्थ्य संस्थामा बिस्तार गर्दै लगिने छ ।

३.५ स्वस्थ जीवनशैली, शारीरिक व्यायाम, उचित खानपान, नियमित स्वास्थ्य परीक्षण जस्ता स्वास्थ्य प्रबर्द्धनका कृयाकलापहरू संचालन गरिने छ ।

३.६ खोपवाट बचाउन सकिने रोगहरुको उन्मूलन, निवारण र नियन्त्रणका लागि निगरानी कार्य गरिनेछ ।

३.७ स्वस्थ जिवनयापनको लागी नगर स्तरिय योग शिविर तथा फिजिओथेरापी सेवा संचालन गरिने छ ।

नीति ४.४ औषधी, औषधीजन्य सामाग्री, उपकरणहरुको खरिद ,आपूर्ति र वितरण एबम् प्रयोगलाइ सुदृढ गरिने छ ।

रणनीतिहरु :

४.१ नगरस्तरीय व्यवस्थित मेडिकल स्टोर को व्यवस्था गरिने छ ।

४.२. प्रत्येक वर्ष तथ्यमा आधारित औषधी खरिद योजना प्रक्रिया अबलम्बन गरिनेछ ।

४.३ प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा औषधि भण्डारणको लागि व्यवस्थित भण्डार कक्षको सुनिश्चितता गरिने छ ।

४.४ प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा र पालिका स्तरमा औषधि तथा सामग्रीको आकस्मिक माग बिन्दु र स्वीकृत मौज्दात परिमाण लाइ सन्तुलन मा राख्ने व्यवस्था अनिवार्य गरिने छ ।

४.५ कुनै पनि सहयोगी वा दातृ निकायबाट स्वास्थ्य संस्थाको लागि हुने औषधि तथा सामग्रीको सहयोग पालिकाको एकद्वार प्रणालीमार्फत मात्र हुने छ ।

४.६ स्वास्थ्य संस्था स्तरमा स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिको रोहबर मा नै औषधी तथा सामग्री को दाखिला गर्ने , म्याद गुज्रेका औषधी तथा सामग्री को नस्ट गर्ने र आवश्यक औषधी माग गर्ने प्रक्रियालाई अनिवार्य गरिने छ ।

४.७ सबै स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध औजार , उपकरण र सामग्रीहरूको लेखाजोखा गरि अध्याबधिक गर्दै लगिने छ ।

४.८ स्वास्थ्य संस्थामा अत्यावश्यक औषधी तथा सामग्रीको नियमित उपलब्धताको सुनिश्चित गर्न स्वास्थ्य संस्थामा आकस्मिक औषधी तथा उपकरण खरिद को लागि अनिवार्य रुपमा बजेट विनियोजन गरि लागु गरिने छ ।

४.९ नयाँ संरचना अनुरूपको आपूर्ति व्यवस्थापन प्रणाली विकास गरि नगर भित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा मापदण्ड अनुसार को अत्यावश्यक , आकस्मिक , औषधी तथा सामग्रीहरू विशेष गरि निःशुल्क औषधी, खोप तथा खोप जन्य सामग्री, परिवार नियोजनका साधनहरू, प्रसुतिगृहको लागी आवश्यक औजार तथा सामग्री र रेबिज भ्याक्सिन, सर्प दंश एन्टीभेनम, एच.आइ.भी, क्षयकुष्ठ आदि रोगहरूको औषधीको को सुनिश्चित गरिने छ ।

४.१० प्रतिकारात्मक संभार, खरिद उपरान्त संभार आदी सिद्धान्तलाई ब्यवहारिक रुपमा लागु गरिनेछ । उपकरणहरूको मर्मत तथा सम्भारकालागि सम्बन्धीत निकायसँग समन्वय गरिनेछ ।

नीति ४.५ नगरपालिका भित्र स्वास्थ्य क्षेत्रको को लागि दक्ष जनशक्तिको ब्यवस्थापनलाई प्रभावकारी रुपमा अधि बढाइनेछ ।

रणनीतिहरू :

५.१ राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार हुने गरी स्वास्थ्य जनशक्ति व्यवस्थापन गर्दै लगिनेछ ।

५.२ विशेषज्ञ तथा मध्यम स्तरका स्वास्थ्य जनशक्ति उत्पादनका लागि संघीय, प्रदेश सरकार एवं शिक्षालयसंग समन्वय र सहकार्य गरिने छ ।

५.३ जवाफदेहीपूर्ण एवं प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न दक्ष जनशक्तिको आवश्यकता पहिचान, उत्पादन, परिचालन गर्न तथा कार्यरत चिकित्सक एवं स्वास्थ्यकर्मी को दिगो सेवा प्रवाह गर्ने चाहना बृद्धीका लागी उत्प्रेरणाजन्य क्रियाकलाप लागु गरिने छ ।

५.४ नगरपालिकाभित्र कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीको समुचित व्यवस्थापनको लागि वृत्ति विकास प्रणालीद्वारा व्यवस्थित गरिनेछ ।

५.५ स्वास्थ्यकर्मीको सेवाको निरन्तरताको लागि सेवा करार, पुल दरबन्दि जस्ता उपायहरूको अवलम्बन र यसका लागि आवश्यक समन्वय गरिने छ ।

५.६ स्वास्थ्य जनशक्ति निर्माणका लागि निश्चित मापदण्ड बनाएर जेहेन्दार, विपन्न, दलित र शहिद तथा बेपत्ता परिवार का सदस्यहरूलाई अध्ययनको लागी व्यवस्था गरीनेछ ।

५.७ पालिका अन्तर्गत कार्यरत कर्मचारीहरूको निर्दिष्ट कार्यबिबरण तयार गरिने छ र कार्य विवरणको आधारमा कर्मचारीहरूको कार्य मुल्यांकन गर्ने प्रणाली स्थापना गरिने छ ।

५.८ लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणको सिद्धान्तमा आधारित मानव संसाधन योजना एबम कार्यविधि तयार गरिने छ र यसकै आधारमा कर्मचारीको नियुक्ति र पदस्थापना गरिने पद्धति लागु गरिने छ ।

नीति ४.६ गुणस्तरीय, सर्वसुलभ औषधि उपकरणमा सर्वसाधारणको सहज पहुँच बनाउने तथा स्वास्थ्य क्षेत्रमा आधुनिक प्रविधिको उपयोगलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।

रणनीतिहरू :

६.१. सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा गुणस्तरीय औषधी वितरण हुने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

६.२ औषधीको गुणस्तर र मूल्य नियन्त्रण गर्नका लागि मुल्य तोक्नुका साथै नियमित अनुगमन तथा नियमन गरिनेछ ।

६.३ निजि तथा सरकारी स्तरबाट सःशुल्क वितरण हुने औषधीहरूको न्यायोचित मूल्य निर्धारण एवम् अनुगमन गरिने छ ।

६.४ नेपाल सरकार बाट निःशुल्क वितरण गरिने भनिएका औषधी सरकारी स्वास्थ्य संस्था बाहेक अन्य स्वास्थ्य संस्थाबाट समेत निःशुल्क उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिने छ ।

६.५. कानून बमोजिम निजि औषधि पसल , निदान केन्द्र र अस्पताल निर्माण एवम संचालन गर्न निजि सरकारी साभेदारी क्षेत्र लाइ समेत प्रोत्साहन गरिने छ ।

नीति ४.७ सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आकस्मिक सेवा संचालनमा ल्याई नगरबासीहरूको आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

रणनीतिहरू :

७.१ नगरभित्र का सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आकस्मिक सेवा कक्ष को स्थापना गरिने छ ।

७.२ नगरपालिका स्तरमा नगर अन्तर्गत का कुनै पनि नागरिक वा व्यक्तिको आकस्मिक स्वास्थ्य उपचारको लागि कार्यविधि तयार गरी कोष निर्माण एवम् संचालनमा ल्याईनेछ ।

७.३ मातृ नवशिशु र गर्भवती महिलाहरूको आकस्मिक अवस्थाको व्यवस्थापनको लागि प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा कार्यविधि तयार गरी “ मातृ तथा नावशिशु आकस्मिक प्रेषण कोषको स्थापना गरिने छ ।

७.४ तोकिएका स्वास्थ्य संस्था तथा प्रसुति केन्द्रहरू बाट २४ घण्टा आकस्मिक सेवा प्रवाह हुनेछ ।

७.५ नगरपालिकाभित्र सरकारी, निजी, सामुदायीक रुपमा संचालन हुने एम्बुलेन्स एवम् सब बाहन सेवालाई निर्देशिका एवम् मापदण्ड तयार गरी व्यवस्थित तरिकाले संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ । यसको उपलब्धता बढाउनुका साथै शुल्कमा नियमन गरिने छ ।

नीति ४.८ स्वास्थ्य सूचना प्रणाली र सुक्ष्म अनुसन्धानलाई गुणस्तरीय बनाई अनुसन्धानबाट प्राप्त परिणामलाई रास्कोट नगरपालिकाको योजना, नीति, रणनीति बिकास गर्न प्रभावकारी उपयोग गरिनेछ ।

रणनीतिहरु :

८.१ नगरपालिका भित्र स्वास्थ्य सम्बन्धि सूचना ब्यवस्थित गर्ने स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्यकर्मी, सहयोगी निकाय र अनुसन्धानकर्तालाई प्रोत्साहित गर्न उत्कृष्ट अनुसन्धानकर्ता , स्वास्थ्य कर्मी एवम् संस्थालाई वार्षिक रुपमा सम्मान गरिनेछ ।

८.२ नगरपालिकामा स्वास्थ्य सूचना प्रणाली तथा अनुसन्धानबाट आएका निष्कर्ष तथा राष्ट्रिय एवम् प्रादेशीक प्रतिबद्धतालाई योजनामा समावेश गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

८.३ नगरपालिकाको एकीकृत स्वास्थ्य सूचना प्रणालीमा सूचनाको शुद्धता, समय बद्धता र पूर्णतामा निगरानी गरि गुणस्तरीय बनाइनेछ ।

८.४ नगरपालिकाका स्वास्थ्य शाखा तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट नै On line Reporting (DHIS2 / eLMIS) लाई बिस्तार तथा नियमित गरिनेछ ।

८.५ तथ्यांक वा तथ्यमा आधारित रही यो स्वास्थ्य नीति आवश्यकता अनुसार परिमार्जन वा संसोधन समेत गर्दै लगिने छ ।

नीति ४.९ नगरपालिकाबासीको स्वास्थ्य बीमा सुनिश्चित गर्ने र लक्षित बर्ग जस्तै ज्येष्ठ नागरिक, भिन्न क्षमता भएका नागरिक, विपन्न, किशोर किशोरी, सिमान्तकृत, बिभेदमा

परेका, जनयुद्धका घाईते, शहीद तथा वेपत्ता परिवार, एकल महिलाको स्वास्थ्य सेवा सर्वसुलभ र सहज पहुँच हुने व्यवस्था गरिने छ ।

रणनीतिहरु :

९.१. नगरपालिकाभित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट प्रवाह गरिने स्वास्थ्य सेवाहरु बालमैत्री, किशोरकिशोरी मैत्री, ज्येष्ठ नागरिकमैत्री, अपाङ्गमैत्रीका साथै सिमान्तकृत, बिभेदमा परेका, एकल महिलाको विशेष पहुँचमा हुनेछन् ।

९.२. छाउपडी, कम उमेरमा विवाह गर्ने र कम उमेर मै गर्भवती हुने कारणले महिलाको स्वास्थ्यमा असर पर्ने हुनाले सचेतना अभिवृद्धि गर्ने तथा महिनावारी भएको बेला छात्राहरुको बिद्यालय उपस्थितिमा निरन्तरता दिन Dignity KIT उपलब्ध गराइनेछ ।

९.३. अपाङ्गहरुको लागी आवश्यकता अनुसारको सहयोगी उपचार व्यवस्था, सहयोगी सामाग्री व्यवस्था गरिने छ ।

९.४ लैंगिक हिंसामा परेका, वेवारिसे, ज्येष्ठ नागरिक, अलपत्र अवस्थाका बालबालिका, मानसिक समस्या भइ सडकमै रहेका असहाय व्यक्तिहरुलाइ अल्पकालीन स्वास्थ्य व्यवस्थापन एवं हेरचाहको लागि निजी सरकारी सहकार्यमा पुर्नस्थापना केन्द्र स्थापना एवं संचालन गरिने छ । साथै एकद्वार संकट व्यवस्थापन केन्द्रको सुदृढीकरण एवं विस्तार गरिने छ ।

९.५. नगर अन्तर्गत सबै घरधुरीहरुमा स्वास्थ्य वीमा सुनिश्चित गर्न सहूलियत कोष को व्यवस्था गरि राष्ट्रिय वीमा कार्यक्रमलाई विस्तार गरिनेछ ।

९.६. अपाङ्ग, अति गरीब, असहाय, वेपत्ता तथा शहीद का परिवार , जनयुद्ध जनआन्दोलनका घाइतेलाई नगरपालिकाले परिचयपत्र प्रदान गरी सम्पूर्ण कार्यविधि बनाइ स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क गरिने छ ।

९.७ नेपाल सरकारको विपन्न नागरिक औषधि उपचार निर्देशिका अनुरूप सबै नागरिकलाई निःशुल्क औषधि उपचार सुनिश्चित गरिने छ ।

नीति ४.१०. सरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट संचालित स्वास्थ्य सेवामा गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्न प्रभावकारी समन्वय, सहकार्य, अनुगमन तथा नियमन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

रणनीतिहरु :

१०.१ निजी उपचार सेवा प्रदान गर्ने संस्था (एलोपेथिक, आयुर्वेदिक, प्राकृतिक तथा अन्य वैकल्पिक सेवा) निदानात्मक सेवा, प्रयोगशाला सेवा, थेरापी सेवा प्रदायक संस्थाहरुको लागी मापदण्ड, निर्देशिका बनाई सोही अनुसार दर्ता गर्ने, संचालन अनुमति दिने तथा नियमन गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ ।

१०.२ एक जना जनस्वास्थ्य अधिकृत वा निरीक्षकको व्यवस्था गरी वातावरणीय सरसफाइ, सुर्ति जन्य तथा मदिरा नियन्त्रण, खाद्य स्वच्छता, औषधीको समुचित प्रयोग र समुचित उपचारको नियमन गर्ने व्यवस्था गरिने छ ।

१०.३ नगरपालिका भरिमा सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाहरुको नियमन, नियमित अनुगमन, मूल्यांकन गर्न एक निर्देशिका बनाइ सोही अनुसार लागु गरिनेछ ।

१०.४ नगरपालिकाभित्र गैर सरकारी तथा निजि क्षेत्र बीचको सहकार्य तथा साभेदारीलाई प्रवर्द्धन तथा नियमन गरिनेछ ।

१०.५ निजि तथा गैर सरकारी एवम वाह्य विकास साभेदार वाट संचालन हुने कार्यक्रमलाई नगरपालिकाको वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गरिनेछ ।

१०.६ प्राज्ञिक, पेशागत तथा व्यवसायिक संघ संस्थाहरुमा संचालन सम्बन्धी बनेका प्रादेशिक तथा राष्ट्रिय नियम र मापदण्ड अनुसार दर्ता, नवीकरण, संचालन, अनुगमन र नियमन गरिनेछ ।

१०.७ सबै तहका स्वास्थ्य संस्थाहरुको न्युनतम सेवा मापदण्ड तयार गरी लागु गरिनेछ ।

नीति ४.११. संकटाभिमुख अबस्था, प्रकोप ,विपद् र महामारी नियन्त्रण जस्ता कार्यका लागि सरोकारवाला सँगको समन्वयमा स्वास्थ्य सेवा प्रभावकारी रूपमा परिचालन गरिने छ ।

रणनीतिहरु :

११.१ तोकिए बमोजिमका आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा सबै तहका स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट नियमित प्रवाह हुने व्यवस्था मिलाईनेछ ।

११.२ नगरस्तरीय आपतकालीन एबम् विपद् पूर्व तयारी स्वास्थ्य योजना बनाईनेछ ।

११.३ नगरपालिका एबम प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा जगेडा औषधीको भण्डारण (Buffer stock) को व्यवस्था अनिवार्य गरिने छ ।

११. संकटाभिमुख अबस्था, प्रकोप ,विपद् र महामारी का बेला आइपर्ने स्वास्थ्य समस्यालाई तत्काल व्यवस्थापन गर्न नगरपालिकास्तरीय विपद् व्यपस्थापन समिति गठन गरिने छ । नगरपालिकास्तरीय विपद् पूर्व सूचना जानकारी प्रणाली (Early Warning Reporting System) प्रभावकारी बनाईने छ ।

११.५ आकस्मिक स्वास्थ्य अवस्था परि संकटमा रहेका (गर्भवती, सुत्केरी , सुत्केरी ब्यथामा भएका महिला, नवजात शिशु , घाईते , अपाङ्ग) को अवस्थामा तत्काल यातायात खर्चको व्यवस्थापनको लागि कोषको स्थापना गरि तत्काल प्रेषण गरिएको स्वास्थ्य निकायमा लैजाने व्यवस्था मिलाईने छ तथा हवाई माध्यमबाट उद्धार गर्न प्रदेश सरकार सँग समन्वय गरिनेछ ।

११.६ संकटाभिमुख अबस्था मा रहेका वा रहने घर परिवारको लेखाजोखा गरि उचित व्यवस्थापन गरिने छ ।

नीति ४.१२ स्वास्थ्य क्षेत्रमा नीतिगत ,संगठनात्मक तथा व्यवस्थापकीय संरचनामा सुधार ल्याई स्वास्थ्य सुशासन कायम गरिने छ ।

रणनीतिहरु :

१२.१ स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवालाइ जनमुखी सेवाको रूपमा सुनिश्चित गर्न र आवश्यक अनुगमन र सहयोगी सुपेरिवेक्षणका लागी पालिका स्तरीय स्वास्थ्य व्यवस्थापन तथा गुणस्तर सुनिश्चितता अनुगमन समिति गठन गरिने छ ।

१२.२ सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समिति संचालन कार्यविधि तयार गरि समावेशी स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समिति को गठन पुनर्गठन गरिने छ ।

१२.३ प्रत्येक स्वास्थ्य संस्था मा गुणस्तर सुधार उपसमिती गठन गरिने छ ।

१२.४ प्रत्येक चौमासिकमा पालिका स्तरिय बैठक र प्रत्येक महिनामा स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समिति र स्वास्थ्य संस्था स्तरीय गुणस्तर सुधार समिती को बैठक लाइ नियमित गरी सेवा प्रवाह र उपयोगितामा भएका समस्या समाधान गर्दै लगिने छ ।

१२.५ गाउँ घर क्लिनिक र खोप क्लिनिकहरुलाई थप व्यवस्थापन गर्न सम्बन्धित स्थान कै सहभागीतामा क्लिनिक व्यवस्थापन समितीहरु गठन वा पुनर्गठन गरिने छ ।

१२.६.पालिका स्तर र स्वास्थ्य संस्था स्तरमा रहने संगठनात्मक समितीहरु मार्फत आएका उपयुक्त कार्ययोजनाहरुलाई पालिकाको वार्षिक कार्ययोजनामा संगलग्न गरीने छ ।

१२.७.संघीय सरकार ,प्रदेश सरकार एबम दातृ निकाय वा व्यक्ति बाट प्राप्त सहयोग ,वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमहरुको तथ्यपरक वितरणमा पालिका स्तरिय स्वास्थ्य संस्था संचालन गुणस्तर सुनिश्चितता तथा अनुगमन समितिको को सिफारिस लाइ अनिवार्य गरिने छ ।

१२.८ स्वास्थ्य आमासमुहको बैठकहरुलाई नियमित गराउने र स्वास्थ्य शिक्षाको संचार गर्ने कार्यलाई सुधार एवम् व्यवस्थित गर्दै लगिने छ र स्वास्थ्य सुशासन कायम गर्नको लागी सामाजिक लेखापरीक्षण , सार्वजनिक सुनुवाई, नागरिक बडापत्र र बिज्ञहरु सहितका जिम्मेवार समितिहरुको ब्यवस्था गरिनेछ । स्वास्थ्य सम्बन्धी गुनासो सुनुवाईको लागी पनि आवश्यक संयन्त्रको प्रयोग गरिने छ ।

१२.९ नगरपालिका एवम् माताहत का सबै स्वास्थ्य संस्थाहरु मा बिधुतीय हाजिर प्रणाली लागु गरिनेछ ।

१२.१० समुदायको विशिष्ट संस्कृती र संस्कारलाई आत्मसाथ गर्दै स्वास्थ्य सेवालाई सेवाग्राही मैत्री बनाई स्वास्थ्य सम्बन्धि हकको सुनिश्चितता गरिनेछ ।

१२.११. स्वास्थ्य सम्बन्धि सूचनाको हक तथा सेवाग्राहीले सेवा तथा उपचार सम्बन्धि जानकारी पाउने हक सुरक्षित गर्न सूचना तथा संचार कार्यलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

१२.१२ राष्ट्रिय एवम् अन्तराष्ट्रिय निकाय वा संस्था सँग भगिनि सम्बन्ध स्थापित गरी आपसी सहयोग सद्भाव को विकास गरिनेछ ।

नीति ४.१३ खाद्य विविधीकरणमा जोड दिदै पोषण व्यवहार परिवर्तन गर्ने तथा पत्रु खाना लाई निरुत्साहित गर्ने सम्बन्धी कार्यक्रमहरु नियमित रुपमा संचालन गरिनेछ ।

रणनीतिहरु :

१३.१ खाद्य विविधीकरणमा जोड दिदै पोषण व्यवहार सुधार तथा पत्रु खाना लाई निरुत्साहित गर्ने सम्बन्धी सामाजिक ब्यवहार परिवर्तनका कार्यक्रमहरु लागु गरिने छ ।

१३.२ पोषण संवेदनशिल कृषि अभ्यास मार्फत अर्गानीक तथा पोषणयुक्त खाद्यवस्तु तथा स्थानिय जडिबुटी को उत्पादन वृद्धि गर्न, हरित गृह तथा प्रत्येक परिवारमा सुधारीएको

करेशाबारी निर्माण गर्न र खानामा विविधीकरण गरि सुरक्षित तरिकाले उपभोग गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

१३.३ पोषणयुक्त बाल पौष्टिक आहार, दिवा खाजा लगायतका अन्य खाद्य पदार्थ उत्पादनका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ र सोको गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने प्रावधान बनाईनेछ ।

१३.४ स्थानीय स्तरमै पौष्टिक खाद्यपदार्थको उत्पादन, प्रशोधन तथा बजारीकरणका लागि प्रोत्साहन र सहूलियत जन्म कार्यक्रमहरु संचालनमा ल्याईनेछ ।

१३.५ बहुक्षेत्रीय पोषण योजना कार्यक्रम, शिशु कुपोषणको एकिकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम लगायत पोषणसँग सम्बन्धीत कार्यक्रम विस्तार, परिष्कृत एवं प्रभावकारी बनाइनेछ । स्वास्थ्य संस्थाहरुसँगको सहकार्यमा पोषण पुर्नस्थापना केन्द्रहरु आवश्यकता अनुसार विस्तार गर्दै लगिनेछ ।

१३.६ स्थानीय बजारमा खाद्य पदार्थमा मिसावट र अखाद्य पदार्थ नियन्त्रण गरिने छ । स्वस्थ मासु तथा दुध उत्पादन बिक्रि बितरणको लागि नियमन गरिने छ । कुनै पनि तयारी खानेकुराहरुमा अनिवार्य लेवलिडको व्यवस्था गरिने छ ।

१३.७ दुईबर्ष मूनिका बालबालिकाको नियमित वृद्धि अनुगमन गरिनेछ । किशोर किशोरी, गर्भवति र २ बर्षमूनिका बच्चा र आमाहरुको पोषणको स्थीतिमा सुधार ल्याईनेछ ।

१३.८ महिला तथा बालबालिकाको पोषण अबस्था सुधारको लागि पोषिलो पिठो वितरण कार्यक्रम सँगै घरमानै पोषिलो खाना तयारी गर्ने सिपको विकास र प्रयोग गर्ने पद्धतीको विकास गर्दै लगिने छ ।

१३.९ नगरका सबै वडाहरुलाई कमिकरुपमा पूर्ण पोषणयुक्त बनाउदै पूर्ण पोषणयुक्त नगर घोषणा गरिने छ ।

नीति ४.१४ जनसंख्या व्यवस्थापनलाई रास्कोट नगरपालिका बिकासको मुल खम्बाको रुपमा संस्थागत गर्ने ।

रणनीतिहरु :

१४.१ नगरपालिकाभित्र जन्म, मृत्यु, विवाह, बसाइ सराई जस्ता ब्यक्तिगत घटना दर्ता कार्यलाई ब्यवस्थित गरिनेछ ।

१४.२ जनसंख्यासँग सम्बन्धित सूचनालाई योजना तर्जुमा गर्दा र कार्यक्रम बिकास गर्दा प्रमुख रुपमा उपयोग गरिनेछ ।

१४.३. प्रसुति केन्द्रमा जन्मने सबै बालबालिलाई अनिवार्य रुपमा जन्म प्रमाण पत्र उपलब्ध गराईने छ ।

१४.४. समुदायस्तरमा भएका हरेक नवजात शिशु एवं मातृमृत्युको कारण पहिचान गर्न मृत्यु पश्चात गरिने भर्बल अटप्सि विधिलाई पढ्तीबद्ध गरिनेछ ।

१४.५. मौसमी बसाई सराई, श्रम बसाई सराई, जडिबुटी संकलन, मेला,जात्रा हुने समयको लागि आधारभूत स्वास्थ्य सेवा घुम्ती स्वास्थ्य क्लिनिकहरु मार्फत प्रदान गरिने छ ।

१४.६. एकिकृत बस्ती बिकासका लागि अध्ययन एवं पैरवी गर्नुका साथै बस्ती बिकास योजना तर्जुमा गरी संघीय सरकार र प्रदेश सरकारसँगको समन्वय र सहयोगमा बस्ती बिकास कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न जोड दिइनेछ ।

१४.७. स्वस्थ, सुखी परिवार बनाउन वडा समिति तथा स्वास्थ्य संस्थाहरूसंग समन्वय र सहकार्यमा ब्यवस्थित परिवार एवं परिवार नियोजन सम्बन्धि कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

नीति ४.१५ नगर भित्र उत्पादन हुने फोहोर एबम संक्रमण जन्य बस्तुहरुको उचित बिसर्जन र व्यवस्थापन गर्दै व्यक्तिगत, सामाजिक एबम संस्थागत सरसफाई को अबस्थामा सुधार ल्याइने छ ।

रणनीतिहरु :

१५.१ नगर भित्र सरसफाई सम्बन्धी प्रबर्द्धन कार्यक्रम संचालन गरी घरेलु तथा संस्थागत चर्पी निर्माण , मानव मलमुत्रको स्थलगत संचय गर्ने सेप्टिक ट्यांक र त्यस्तो संयन्त्रबाट निस्काशन हुने स्थलगत भूमिगत सोचन हुने संयन्त्र बनाउन अनिवार्य गरिने छ ।

१५.२ आर्थिक रुपमा विपन्न वर्गहरुलाई निजी चर्पी , सेप्टिक ट्यांक वा त्यस्तै अन्य संयन्त्र बनाउनको लागि पालिका स्तरबाट सहूलियतको व्यवस्था गरिने छ ।

१५.३ यस नगरपालिका लाइ खुल्ला दिशा पिसाब मुक्त पालिका कायम गर्दै लगिने छ र सार्वजनिक या खुल्ला स्थानमा दिशा पिशाब गर्न रोक लगाइने छ ।

१५.४ नगरक्षेत्र भित्र मानिसहरुको आवागमनको चाप विचार गरी आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक चर्पीहरुको निर्माण गर्दै लगिनेछ ।

१५.५ नगर भित्र फोहोर पानीको पुन प्रयोग सम्बन्धित घरपरिसर भित्रै भूमिगत सोचन वा अन्य प्रविधिबाट व्यवस्थापन गर्न अभिप्रेरित गरिने छ ।

१५.६ नगर भित्र उत्पादन हुने फोहोरमैला व्यवस्थापनमा फोहोरमैलाको संकलन र पुनर्प्रयोग को सिद्धान्तलाइ उपयोग गर्दै निजि क्षेत्र को साभेदारीलाई अभिप्रेरित गरिने छ ।

१५.७ कुनै पनि व्यवसायिक क्षेत्रबाट उत्पादन हुने फोहोर पानी , रसायन एबम अन्य फोहोर मैला को व्यवस्थापन प्रचलित कानुन बमोजिम सम्बन्धित निकाय ले अबलम्बन गर्न नियमन गरिने छ ।

१५.८ निजि जग्गा र सार्वजनिक स्थानमा भएका पानीका स्रोतहरूलाई संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्दै सुरक्षित खानेपानी को पहुँच नगरका सबै घर धुरीहरूमा बिस्तार गर्दै लगिने छ ।

१५.९ नगर भित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा फोहोरमैला व्यस्थापनको लागि फोहोर संकलन गर्ने वाल्टिन, संक्रमण दुषणनिवारण र निर्मलीकरण गर्ने सम्बन्धि आवश्यक औजार र सामग्री हरु, प्लासेन्टा पिट र फोहोर जलाउने खाडल को मापदण्ड अनुसार व्यवस्था गरिने छ ।

१५.१० नगर भित्रका सार्वजनिक स्थान वा जनसंख्याको बढी चाप भएको क्षेत्रमा फोहोर संकलन केन्द्र स्थापना गरि उचित व्यवस्थापन गरिने छ ।

१५.११ नगर भित्रका सबै स्वास्थ्य संस्था एवम सार्वजनिक स्थलहरूमा फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा संक्रमण नियन्त्रण सम्बन्धि कार्यलाई राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।

१५.१२ संक्रामक रोगहरूको रोकथाम, नियन्त्रण र निवारण गर्न हाल संचालित क्षयरोग, कृष्ठरोग, एड्स, किट्जन्यरोग सम्बन्धी कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि सम्बन्धीत निकाय सँगको समन्वयमा अनुगमन गरी सोको प्रभावकारी रुपमा संचालन गरिने छ र आवश्यकता अनुसार परिमार्जित गरिने छ ।

१५.१३ नगरभित्रका सरकारी , गैर सरकारी र साभेदार संस्थाहरूको समन्वयमा विभिन्न सरुवा रोग बिरुद्धको अभियान र कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छ ।

नीति ४.१६ जनस्वास्थ्यको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नका लागि प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक तथा प्रेषण सेवाको विकास तथा बिस्तार गरिने छ ।

रणनीतिहरू :

१६.१. नगरपालिकाभित्र समुदाय, स्वास्थ्य संस्था तथा सबै बिद्यालयहरूमा स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गरिने छ ।

१६.२ समुदायमा बितरण गरिएको खानेपानी तथा व्यवसायिक रुपमा उपलब्ध खानेपानीको निरन्तर गुणस्तर परीक्षण र निगरानी गरिने छ ।

१६.३. घर, समुदाय, बजार तथा स्वास्थ्य संस्थाको फोहोरको उचित व्यवस्थापन र पैरवी गरिने छ ।

१६.४. नगरको एकिकृत जीवन प्रबर्द्धन कार्यक्रमलाई नगरवासीको आय र आयु बृद्धी सँग जोडी स्वस्थ र सम्बृद्ध समाज निर्माणका लागी प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

१६.५ श्वासप्रश्वास रोगको कारक मानिएको घरभित्र हुने धुँवा नियन्त्रण गर्न सुधारिएको चुलो प्रयोग गर्ने एवम प्रत्येक नगरवासीको घरमा व्यवस्थित करेशाबारी निर्माण मा अभिप्रेरित गर्न सबै वडाहरुमा नियमित कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।

१६.५ नगरभित्र प्लाष्टिक जन्य तथा पोलिथिन ब्यागको प्रयोगलाई न्युनिकरण गर्न कपडाको भोला उत्पादन र प्रयोगका लागी नगरवासीलाई प्रोत्साहित गर्दै प्लाष्टिक रहित नगर निर्माणको अभियानलाई अगाडी बढाउदै लगिनेछ ।

१६.६ मातृ मृत्यु, नवजात शिशु मृत्यु र बालमृत्यु घटाउन सुरक्षित मातृत्व, बाल स्वास्थ्य, खोप, परिवार नियोजन, किशोरावस्था लगायतका प्रतिकारात्मक, प्रबर्द्धनात्मक र उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवालालाई जनताको सहज पहुँचमा पु-याईनेछ ।

१६.७. नगरपालिकाभित्र खानेपानी, हावा, ध्वनीको गुणस्तरको मापदण्ड निर्धारण, कार्यान्वयन र नियमन गरिनेछ ।

१६.८. जलवायु परिवर्तन, मौसम परिवर्तन, काम र कार्यस्थलका कारणले स्वास्थ्यमा पर्ने हानीबाट वचाउन सरकारी तथा निजी सबै क्षेत्रहरुसंग समन्वय गरी स्वास्थ्य सचेतना सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

नीति ४.१७ नगर भित्र आयुर्बेद तथा बैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिलाई सन्तुलित रुपमा विकास बिस्तार र सुदृढ गरिने छ ।

रणनीतिहरु :

१७.१ स्वास्थ्य संस्थाहरुमा प्रदेश सरकारको समन्वय तथा सहकार्यमा एकीकृत रूपमा आधुनिक, आयुर्वेद तथा औचित्य हेरी अन्य पुरक प्रणालीको सेवा उपलब्ध हुन सक्ने गरि एकीकृत सेवा प्रदान हुने व्यवस्था गरिने छ ।

१७.२ नगरवासिहरुको पहुँचमा आयुर्वेद सेवा पु-याउनका लागि प्रत्येक वडामा आयुर्वेद गाउँघर क्लिनिकको संचालन एवम् आवश्यकता अनुसार विशेषज्ञ शिविर समेत संचालन गरिनेछ ।

१७.३.नगरपालिकामा रहेको आयुर्वेद औषधालयलाई आयुर्वेद औषधि उत्पादन केन्द्रमा विकास गरिने छ ।

१७.४ नगर भित्र पाइने औषधिजन्य जडिवुटीको खोज अनुसन्धान संरक्षण, प्रशोधन र प्रवर्द्धन सम्बन्धि कार्यलाई अघि बढाइने छ ।

१७.५.आयुर्वेद चिकित्सा पद्धति अन्तर्गत पूर्वकर्म, पंचकर्म र योगा सम्बन्धि कार्यक्रमहरुलाई थप सुदृढिकरण गरि चिकित्सा पर्यटनको अवधारणा विकास गर्दै लगिने छ ।

६. संस्थागत संरचना

यस नगर स्वास्थ्य तथा सरसफाई नीतिमा भएका प्राबधानहरु कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिम व्यवस्था गरिने छ :

७.१. नीति कार्यान्वयनका लागि रास्कोट नगरपालिकाको नेतृत्वमा स्वास्थ्य संस्थाहरु रहनेछन । नगरपालिका स्तरमा अस्पताल स्थापना गरिनेछ ।

७.२ मानव संसाधन विकासका लागि प्रदेश सरकार, प्रदेश लोक सेवा, ट्रष्ट, स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान वा मेडिकल कलेज र अन्य स्वास्थ्य जनशक्ति उत्पादन गर्ने निकायहरु संग क्षमता अभिवृद्धिका लागि समन्वय गरिनेछ ।

७.३ स्वास्थ्य संस्थाहरुमा ल्याव सेवा, आँखा र दन्त उपचार सेवा र प्रत्येक वडामा एउटा आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र तथा आवश्यकता अनुसार थप सहरि स्वास्थ्य इकाई स्थापनाको लागि प्रदेश तथा संघीय सरकारसँग समन्वय एवं सहजीकरण गरिने छ ।

७.४ संघिय एबम प्रदेशिक सरकार संगको समन्वयमा स्वास्थ्य संस्थाहरुको पूर्वाधार स्तरबिद्वियोजना तयार गर्दै लागु गरिने छ र

७.५ प्रदेश सरकार मानव विकास संसाधन विकास केन्द्र र साभेदार संस्थाहरुको समन्वयमा स्वास्थ्य कर्मीहरुमा सेवा प्रवाह सम्बन्धीको ग्यान र सिप अभिवृद्धी गर्दै लगिने छ र

७.६ सबै वडाहरु र नगर स्तरमा सर्वसुलभ औषधि वितरणका लागि फर्मेशी हरुको स्थापना गर्दै लगिने छ र

७.७ नगरवासीहरुमा स्वचछ खानेपानी उपलब्ध गराउन आवश्यक म्च तयार गरि लागु गरिने छ र

७. आर्थिक पक्ष

यस नीतिको कार्यान्वयन मूलतः संघिय सरकार बाट प्राप्त हुने ससर्त अनुदान , निरु सर्त अनुदान , विशेष क्षेत्र अनुदान र सहयोग ,प्रदेस सरकार बाट प्राप्त अनुदान र सहयोग , दात्रि निकाय बाट प्राप्त हुने अनुदान र सहयोग का साथै नगरपालिका को संचित कोषनै यो नीति कार्यान्वयन को लागि प्रमुख आर्थिक स्रोत हुने छ । यस नीतिमा रहेका उद्देश्यहरु हासिल गर्न नगरपालिकाका सबै शाखाहरुको कार्यक्रम तथा बजेटमा तालमेल मिलाई सबै नीतिमा स्वास्थ्यको अवधारणालाई अगाडी ल्याइनेछ । नेपाल सरकार र कर्णाली प्रदेश सरकारको नियमित वार्षिक कार्यक्रम मार्फत यस नीतिले अवलम्बन गरेका रणनीति तथा

कार्यनीतिहरु सम्बोधन गराउन पहल गरिनेछ । यसका साथै यो नीति कार्यान्वयन गर्न राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय विकास साभेदारहरु, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरु र निजी क्षेत्रसँग समेत समन्वय, सहकार्य र साभेदारी गरी आवश्यक श्रोत व्यवस्थापन गर्न पहल गरिनेछ ।

८. अनुगमन र मूल्यांकन

यस नीति कार्यान्वयनको क्रममा अनुगमन गर्ने र अपेक्षित नतिजा र प्रतिफल प्राप्तिको मूल्यांकन गर्ने दायित्व सामाजिक विकास समिति, स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखा र नगरस्तरबाट गठन भएका संगठनात्मक संरचनाहरुको हुनेछ । यसको लागि सामाजिक विकास समिति, स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखा र नगरस्तरबाट गठन भएका संगठनात्मक संरचनाहरुको क्षमता विकास गरिनेछ । वडा समितिहरु एवम अन्य सरोकारवाला निकायसँगको समन्वय र सहकार्यमा सहभागितामुलक अनुगमन प्रक्रिया अवलम्बन गरिनेछ । प्रत्येक तीन वर्षमा यस नीतिको समीक्षा गरी आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गर्दै लगिनेछ ।

९. जोखिम

नगर स्तरबाट प्रत्येक वर्षको लागि तय गरिने बजेट तथा कार्यक्रम को आय ब्यय को पूर्वानुमान नै सुदृढ र व्यवस्थित हुन सकेन भने नीति कार्यान्वयनमा असर पर्न सक्ने देखिन्छ । संघ , प्रदेश र अन्य दात्री निकायबाट प्राप्त बजेट तथा कार्यक्रमहरुलाई नगरको स्वास्थ्य नीति संग एकीकृत गर्न सकिएन भने पनि यो नीति कार्यान्वयन मा प्रभाव पर्न सक्ने हुन्छ । नगर भित्र स्थापना गरिने संगठनात्मक संरचनाहरु प्रभावकारी रुपमा परिचालन हुन नसक्दा पनि यो नीति कार्यान्वयनमा बाधा पर्न सक्छ । यसका लागि नगर स्तरबाट अवलम्बन गरिने वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमहरु र दात्री निकायका

कार्यक्रमहरूलाई नगर को नीति संग एकीकृत गर्दै बजेट विनियोजन र कार्यान्वयन मा ध्यान दिन आवश्यक छ । त्यसै गरि संघिय सरकार र प्रादेशिक सरकारबाट समेत यो नीति कार्यान्वयनमा आवश्यक आर्थिक , भौतिक र प्राविधिक सहयोग र समन्वय गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

१०. नीति कार्यान्वयनको कार्ययोजना

नीति कार्यान्वयनका लागि रास्कोट नगरपालिकाको नगर स्वास्थ्य तथा सरसफई ऐन तर्जुमा गरिनेछ । स्वास्थ्य संग सम्बन्धित आवश्यक ऐन कानून, नियमावली तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा नेपालले गरेका प्रतिबद्धताको अधीनमा रही यस नीति कार्यान्वयनका लागि तत्कालीन, मध्यकालीन र दिर्घकालीन कार्ययोजना बनाइने छ । यही कार्यायोजना अनुसार वार्षिक योजना बजेट तथा कार्यक्रम तयारगरि लागु गरिनेछ । वार्षिक रुपमा कार्ययोजना कार्यान्वयनको समिक्षा गरी पुनरावलोकन गरिनेछ ।